

УДК 94 (470) «19» : 27

ПЕРЕОБЛАДНАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ГРЕКО-УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ НАПЕРЕДОДНІ ЇЇ СКАСУВАННЯ 1839 р.: ЧИННИКИ, ПЕРЕБІГ, НАСЛІДКИ

Руслана Шеретюк

Рівненський державний гуманітарний університет
Україна, 33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12
e-mail: sheretyuk.r@gmail.com

Одним із кульмінаційних виявів етноконфесійної політики російського царату у релігійно-церковній сфері Правобережної України стало скасування Греко-Уніатської Церкви 1839 р. Урядовими колами вона розглядалася як сила, що заважала остаточному злиттю цих теренів із Російською імперією. Оскільки процес приєднання греко-уніатів Правобережжя України до Російської Православної Церкви (РПЦ) наприкінці XVIII ст. відзначався форсованістю, то у другій чверті XIX ст., щоб остаточно інкорпорувати їх до православ'я, російська влада застосувала тактику, розраховану на поступову внутрішню та зовнішню трансформацію Греко-Уніатської Церкви. На початковому етапі її реалізації низку послідовних безперервних ударів було завдано по інтелектуальному ядру Греко-Уніатської Церкви – Чину святого Василя Великого з метою остаточної нейтралізації його духовної та культурно-освітньої візії в українському суспільстві, а також задіяно заходи, спрямовані на реорганізацію її адміністративно-територіального устрою. Водночас невід'ємним елементом процесу підготовки до офіційного «возз'єднання» греко-уніатів з РПЦ 1839 р. стало форсоване нищення відмінностей культово-обрядової практики уніатства та православ'я й їхня уніфікація.

Цей засіб етноконфесійної політики російського самодержавства на правобережних теренах у 30-ті рр. XIX ст. був зумовлений, зокрема, тим, що під впливом процесів латинізації у внутрішньому облаштуванні греко-уніатського храму впродовж XVIII ст. відбулися суттєві трансформації, які зробили його подібним до латинського костелу. Так, істотними новаціями уніатського храмовлаштування у цей час стали бічні пре-

столи, амвони, сповідальниці та лавки для сидіння, а також органи та фісгармонії. Серед церковного начиння «латинськими» були дзвіночки, дарохранительниці, монстранції й інші богослужбові предмети, що використовувалися для літургійних потреб [1]. Відтак, потреба «очистити» уніатський храм від «латинських домішок» та уніфікувати його інтер'єр відповідно до вимог російського православ'я посіла провідне місце у розгортанні державної програми «повернення» автохтонного населення Правобережної України до «прабатьківської греко-східної релігії».

Як пояснював з цього приводу згодом у своїх «Записках» очільник Литовської греко-уніатської єпархії, єпископ Й. Семашко (1833-1839 рр.), до греко-уніатського віросповідання «належав майже один простий народ, а для нього зовнішність – чи не найважливіша перешкода переходу до православ'я» [2]. Саме тому самодержавно-синодальними структурами Російської імперії була реалізована низка заходів, що мали на меті відновити в уніатських церквах Правобережжя України облаштування й обряди богослужіння, «властиві Греко-Російській Церкві». Цей засіб етноконфесійної політики царату набув важливого значення тому, що, з одного боку, мав практичний сенс, а з іншого – не стосувався догматичних основ віри. Іншими словами, переобладнання інтер'єрів сакральних об'єктів Греко-Уніатської Церкви відповідно до вимог російського православ'я стало, за висловом Й. Семашка, «пробним каменем» її наступних кардинальних трансформацій, та зрештою, невідворотного у майбутньому «возз'єднання» з РПЦ.

Відтак, 1834 р. почалося зніційоване

світською та церковною адміністраціями Росії поступове «відновлення по Греко-Уніатських церквах обрядів Богослужіння і постанов Греко-Східної Церкви у всій їх чистоті». Вже 7 лютого 1834 р. відбувся собор уніатського духовенства Білоруської і Литовської єпархій, постановою якого вводилися у користування служебники московського видання 1831 р., запроваджувалася перебудова уніатських церков «за греко-східними взірцями», зокрема облаштування їх іконостасами, а також висувалася вимога до всіх архієреїв, «щоб вони всіма силами піклуватися про відновлення східних обрядів і викорінення «зловживань» у богослужінні» [3].

Справу переобладнання інтер'єрів уніатських культових споруд «на греко-східний взірець» було розпочато зі встановлення або відновлення у них іконостасів, без яких, як йшлося у постанові від 7 лютого 1834 р., «неможливо здійснювати східне богослужіння» [4]. З цього приводу зазначимо, що іконостас у православній богослужбовій практиці відіграє особливу роль, оскільки, за твердженням авторитетного вітчизняного мистецтвознавця Д. Степовика, набув властивостей немовби живого учасника літургійного дійства, що можна умовно порівняти з оформленням сцени під час виконання театрального спектаклю [5]. Крім цього визначального аспекту присутності іконостасу у храмі, важливим є також його психологічний чинник. Так, зокрема, на противагу католицьким костелам, де зображення святих містяться у нішах, капличках, кивотах, бічних вівтарях, від чого богослужбова та молитовна уваги дещо розсіюються, у православній церкві іконостас привертає увагу вірян до вівтарної частини, де й звершується богослужіння. Водночас іконостас у православ'ї виконує педагогічну функцію, оскільки є зоровим віронавчальним предметом у храмі [6]. Відтак, у контексті розгортання масштабної урядової кампанії з «повернення» греко-уніатів Правобережжя до РПЦ, забезпечення греко-уніатських церков іконостасами набуло першочергового значення.

Однак просувалася ця справа повільно. Однією з головних причин, що гальмувала її хід, було недостатнє фінансове забезпе-

чення постанови від 7 лютого 1834 р. про переобладнання інтер'єрів греко-уніатських церков. Хоча нею передбачалося виділення 5 тис. рублів щороку на упорядження греко-уніатських церков у Литовській і Білоруській єпархіях, однак до генерал-губернаторських канцелярій нерідко надходили скарги від греко-уніатських духовних відомств про порушення цієї постанови. Так, за поданими відомостями єпископа В. Лужинського, упродовж 1834-1835 рр. у Білоруській єпархії у церквах було облаштовано всього 77 іконостасів.

Зрозуміло, що вказані переобладнання інтер'єрів уніатських культових споруд вимагали значних матеріальних витрат, необхідних для облаштування іконостасів, закупівлі книг та інших богослужбових речей. З метою вирішення фінансових аспектів цієї, як показав наступний досвід, складної проблеми, 5 листопада 1835 р. комітет міністрів Російської імперії ухвалив положення, за яким з державної казни «відпускалося» на облаштування іконостасів, престолів та церковного начиння до 300 рублів сріблом на кожну з греко-уніатських церков [7].

Наступна цілеспрямована робота греко-уніатської ієрархії щодо «виправлення помічених недоліків» в облаштуванні парафіяльних церков Литовської і Білоруської єпархій, що часто пересіченими вірянами сприймалася як «вигадка, що суперечить вірі», дала зрештою бажані для владних структур результати. Станом на 5 травня 1836 р., згідно з надісланим у Греко-уніатську колегію звітом єпископа Литовського Й. Семашка, у парафіяльних церквах Литовської єпархії було облаштовано 396 іконостасів [8], у січні 1837 р. їх було вже 509 [9], а станом на 5 квітня 1837 р. – 561 [10].

Пізніше Й. Семашко визнавав, що внаслідок форсованого облаштування іконостасів у культових спорудах Греко-Уніатської Церкви напередодні її «возз'єднання» з РПЦ значна їх кількість «була навіть потворною: іконостаси як-небудь збиті на перший раз із колишніх образів і церковних прикрас – однак головне зроблено; а з того часу церкви одягаються у все більше та більше благоліпство» [11]. Таким чином, спорудження іконостасів в уніатських церквах

переслідувало передусім мету «відділити Уніатів від Римської Церкви, наблизити до Греко-Російської; переродити їх у Православних... викоріненням запозичених від Римлян нововведень і відновленням постанов і обрядів богослужіння Греко-Російської Церкви» [12].

Показовим у цьому контексті стало переобладнання інтер'єру уніатського кафедрального собору у Жировицях, здійснене 1834 р. «згідно правил Греко-Східної Церкви». Оскільки у ньому знаходилася чудотворна ікона Божої Матері, що приваблювала велику кількість вірян, а також приїждже духовенство з усієї Литовської єпархії, котре час від часу здійснювало візити до тамтешнього єпархіального управління, то нове облаштування цього храму переслідувало, за словами Й. Семашка, далекоглядну мету – не лише привити духовенству та мирянам звичку «правильного» облаштування та богослужіння, але й за їхньою допомогою рознести ці «здорові поняття» по всій єпархії.

Передусім у Жировицькому соборі були ліквідовані такі «римські звичаї», як бічні престоли, а також церковні речі, зокрема, труна, що використовувалася у латинській культово-обрядовій практиці під час богослужінь Страсного тижня. Крім того, з храму були винесені два соборних органи. Водночас «за правилами Греко-Східної Церкви» було переобладнано головний вівтар і престол, споруджено іконостас, а також придбане «необхідне для правильного богослужіння» церковне начиння [13].

Оскільки коштів для закупівлі відповідного церковного начиння явно бракувало, очільник Литовської єпархії, єпископ Й. Семашко розпорядився використати на ці потреби «старі церковні срібла» Жировицького собору, зокрема, непридатні для використання срібні посудини, золоті вотиви, а також «декілька відрізів старого, сріблом шитого напрестольного покривала» [14]. За привезені у Санкт-Петербург означені культові предмети владикою було виручено 2 тис. 650 руб. 40 коп. Саме на ці кошти для Жировицького кафедрального собору ним було придбано: 1) ковчег срібний, золочений, з 10-ма фініфтяними образами, прикрашеними стразовим камінням; 2) хрест срібний, золочений, з 5-ма фініф-

тяними образами, прикрашеними бірюзою та стразовим камінням (у футлярі); 3) дискос, зірку та дві срібні тарілки, золочені, з вирізьбленими зображеннями і відповідними написами; 4) два срібних потрійних напрестольних підсвічники; 5) два списи, одне зі срібним, інше з кістяним державом; 6) скляний чохол на ковчег [15].

З цього приводу зазначимо, що у такий спосіб віднаходження коштів для придбання церковного начиння, «властивого Православній Церкві і Православному богослужінню», використовувався Й. Семашком упродовж наступних декількох років по відношенню до всіх греко-уніатських церков Литовської єпархії. Тобто, старі, давні, культові прикраси та предмети, що стали надбанням парафії та її історією, продавалися як брухт, а натомість купувалися нові церковні речі «православного взірця». Відтак, церковні ризниці греко-уніатських церков поповнювалися культовими предметами православної традиції, до використання яких звалися парафіяни, та поступово зникло з них все те, що було «властиве Латинству» [16].

Незабаром до «оновленого», «очищеного від надлишків, у римлян запозичених» та облаштованого «за правилами Греко-Східної Церкви» кафедрального собору у Жировицях греко-уніатське єпархіальне керівництво стало викликати настоятелів монастирів і благочинних з метою їхнього навчання тут «правильному богослужінню». Зрештою, до такого засобу відновлення «правильного богослужіння» були залучені пересічні клірики з усієї Литовської єпархії, зокрема ті, котрі виявили «неблагонамірність по відношенню до постанов, виданих щодо облаштування Греко-Уніатських церков» [17]. З цього приводу зазначимо, що упродовж 1835 р. таке навчання пройшли 120 греко-уніатських священиків [18], а загалом у 1834-1839 рр. їхня кількість сягнула 600.

Одночасно із заходами, спрямованими на «дотримання у точності властивого греко-уніатському обряду богослужіння», тобто усунення відмінностей у культово-обрядовій практиці Православної та Греко-Уніатської Церков, із храмів Литовської і Білоруської єпархій вилучалися органи, ла-

вки, дзвоники, бічні престоли й інші речі, безпосередньо пов'язані з уніатською культурною традицією. Зокрема, 31 липня 1833 р. єпископ Литовський Й. Семашко видав розпорядження про продаж органів, оскільки їх залишення «могло бути приводом до спокуси і, займаючи даремно місце в церкві, лише б обмежувало саме місце і перешкоджало навіть хорошому порядку в церкві і в богослужінні» [19]. Вже у другій половині 1835 р. використання органів по всіх греко-уніатських парафіях було заборонене. За пропозицією єпископа Й. Семашка, постановою Литовської греко-уніатської консисторії від 19 березня 1836 р. приписувала благочинним і настоятелям монастирів упродовж 3 місяців продати органи, а у випадку відсутності покупців – розібрати їх і знищити [20]. Наголосимо на тому, що на виконання цього припису Й. Семашко звертав особливу увагу під час своїх візитацій уніатських церков і монастирів, а також духовних освітніх закладів Литовської єпархії у травні 1837 р. Так, зокрема, наявність органів ним була зафіксована у Вербиловському та Махіровському монастирях, а також Юховицькій церкві. В останньому випадку його припис був категоричним: продати або скасувати орган Юховицької церкви впродовж двох місяців під страхом звільнення настоятеля з парафії [21]. Згідно з рапортом, надісланим Й. Семашком у Греко-уніатську колегію від 25 листопада 1836 р., 86 органів, що знаходилися у греко-уніатських церквах Литовської єпархії, були ліквідовані [22]. Станом на жовтень 1837 р. їх кількість збільшилася до 117 [23]. Однак, як показав час, не всі греко-уніатські парафії виконали припис Литовської духовної адміністрації. Так, у вересні 1841 р. до відома Литовської православної консисторії надійшла інформація про те, що у Більському благочинні «при багатьох церквах знаходяться ще органи». Як з'ясували чиновники православного духовного відомства, винним у цьому виявився Більський благочинний протоієрей Костицевич, якого за «крайне недбалство» негайно було усунуто з посади [24].

Розпорядженням Й. Семашка від 8 квітня 1836 р. було заборонене використання дзвоників під час богослужіння у греко-уніатських храмах, а самі дзвоники ре-

комендувалося «продати або звернути на інші церковні потреби» [25]. Приписом єпископа Литовського від 20 травня 1836 р. скасовувалися також амвони, що не відповідали традиції російського православ'я [26]. За висловом владики, ці елементи інтер'єру греко-уніатського храму, споруджені «за наслідуванням римських костелів», більшою мірою створювали незручності та спотворювали церкву, аніж мали користь. Вже у листопаді 1836 р., тобто практично за півроку з часу оприлюднення відповідного припису, єпископ Й. Семашко доносив до відома Греко-уніатської колегії про те, що більша частина амвонів у церквах була скасована. З дозволу консисторії були залишені лише ті амвони, що слугували безсумнівною окрасою інтер'єру храму [27]. Всього ж, за підрахунками очільника Литовської греко-уніатської єпархії Й. Семашка, упродовж 1836-1837 рр. було скасовано 414 амвонів [28].

Окремим приписом Й. Семашка від 27 листопада 1836 р. ліквідовувалися у греко-уніатських храмах бічні вівтарі, що, на переконання цього ієрарха, споруджувалися у свій час без будь-якої потреби, головним чином як «наслідування римлянам». Ліквідації не підлягали лише ті бічні вівтарі, що склали єдине ціле з конструкцією церковної будівлі або ж за вишуканістю та майстерністю виконання були оздобою інтер'єру храму, з умовою, що на них не буде відправлятися літургія [29]. Всього ж станом на 1837 р. у храмах двох греко-уніатських єпархій було скасовано 732 бічних вівтарі [30].

Ще один вияв «латинських домішок» у культурно-обрядовій сфері Греко-Уніатської Церкви – монстранції – розпорядженням єпископа Й. Семашка від 22 червня 1836 р. були вилучені з усіх греко-уніатських церков Литовської єпархії. Згідно з інструкцією цього архієрея, вони були поділені чиновниками духовного відомства на «декілька сортів по приблизній їх вартості» та сплавлені в окремі злитки [31]. Останні надсилалися Й. Семашку у Санкт-Петербург, де владики закуповували на них необхідні для єпархіальних храмів культові предмети, зокрема дарохранительниці та диски [32].

Наголосимо на тому, що не лише недостатнє фінансове забезпечення гальмувало

процес облаштування греко-уніатських церков «за правилами Греко-Східної Церкви». Його утруднювали також вияви непокори рядового уніатського кліру та пересічних парафіян. Так, у вересні 1834 р. Луцький благочинний А. Червяковський рапортував єпископові Литовському Й. Семашку про те, що «коли він, благочинний, переконував підлегле йому духовенство, щоб воно всіма засобами намагалося облаштувати храми Божі та відправляти богослужіння за правилами Греко-Східної нашої Церкви, парафіяльні священники, Надчицький Іван Макаревич і Острожецький Онуфрій Слодкевич, оголосили йому, благочинному, у присутності інших священників, що вони неспроможні завести належного порядку, оскільки парафіяни ввірених їм парафій забирають від них церковні ключі» [33]. Таким чином, опір проти «очищення» греко-уніатського обряду від «латинських домішок і переключень» часто виходив із надр греко-уніатської парафії, нищення духовно-культурних традицій якої викликали іноді досить болісні реакції на це з боку вірян-уніатів. Підтвердженням цьому є секретна записка єпископа Й. Семашка міністрові внутрішніх справ Д. Блудову від 26 жовтня 1834 р. У ній владика повідомляв, що «за перебування мого 1 серпня, Волинської губернії Ковельського повіту у містечку Ратне, після обідні... знайшов я поза церквою 30 селян, котрі стояли на колінах і просили мене залишити богослужіння в їхній церкві у колишньому вигляді. Після належної настанови, я рішуче їм у цьому відмовив. Однак через місяць після мого від'їзду, багато парафіян означеної Пречистсько-Ратненської церкви увійшли безчинно у вівтар, зсунули престол зі свого місця, переставили його до стіни за Римським звичаєм, зняли завісу з царських врат і порушили святотатськи належне святині благоговіння» [34].

Яскравим свідченням вияву опору у середовищі вірян-уніатів щодо трансформацій культово-обрядової практики їхньої Церкви стала подія, пов'язана з «обуренням парафіян з нагоди облаштування їхніх церков», що трапилася у селі Боремель Дубенського повіту Волинської губернії. Як впливало із секретного листа єпископа Литовського

Й. Семашка до міністра внутрішніх справ Д. Блудова від 26 червня 1835 р., у цьому поселенні «виявився з боку селян опір в облаштуванні їхньої церкви за притаманним їй чином Греко-Східної Церкви» [35]. У цьому документі зазначалося, що цей опір припинився дуже швидко, однак боремельські селяни сказали, «що у неї ходити не будуть». Така заява греко-уніатських парафіян Боремля ґрунтувалася, на думку Й. Семашка, на тому, що у цьому поселенні існувала «інша кам'яна з чудотворною іконою Грекоуніатська церква, якою заволоділи Римляни, і в якій вони (селяни. – Р.Ш.) сподіваються мати по-колишньому богослужіння, і Римський священник якої, вірогідно, робить їм неблагонамірені навіювання» [36]. З огляду на це, Й. Семашку у листі до Д. Блудова зазначав, що «перетворення означеної каплиці з чудотворною іконою в Грекоуніатську мало б... рішучий вплив на відновлення хорошого порядку у Боремельській Грекоуніатській парафії, оскільки парафія ця, будучи оточена виключно Православними церквами, не могла б уже підлягати впливу Латинського духовенства» [37]. Зважаючи на цей аргумент, місцеве цивільне керівництво пішло назустріч такому проханню ієрарха: за досить короткий термін Боремельська римо-католицька каплиця була передана греко-уніатському відомству. Слід зауважити, що римо-католики, віддавши її, намагалися повернути собі хоча б церковне начиння та священницьке вбрання, які, зрозуміло, не узгоджувалися з «правилами Східної Церкви». Однак їхнє прохання було відхилене єпископом Семашком. У листі до обер-прокурора Синоду графа Протасова від 26 червня 1837 р. владика, зокрема, писав, що «означена кам'яна Боремельська церква була Грекоуніатською, і лише свавільно Римлянами присвоєна; що вона нині повернена Уніатам, а не подарована; що вона не могла бути без начиння й облачень, і при надходженні колись із Уніатського у Римське відомство; що й куплене після того для цієї церкви начиння потрібно також приписати старанням Уніатського священника, котрий утримувався тут Латинянами до недавнього часу» [38]. Відтак, на переконання єпископа Й. Семашка, церковне начиння цієї римо-католицької каплиці нале-

жало винятково греко-уніатам. До речі, те, що воно у переважній більшості не відповідало синодально-православним «взірцям», особливого значення у цій справі не мало. Як впливало з цього документа, «непотрібні для Грекоуніатського богослужіння речі» з цієї церкви були продані: органи – за 60 руб. сріблом, монстранція – за 56 руб. сріблом, 15 латинських риз – за 30 руб. сріблом, а також 4 скульптури – за 4 руб. сріблом. Отримані кошти були використані під час облаштування цього храму «за правилами Східної Церкви» [39].

Приписам місцевої церковної адміністрації щодо облаштування парафіяльних церков не корилися також і парафіяльні клірики. Зокрема, у вересні 1835 р. до відома єпископа Литовського Й. Семашка надійшла інформація про те, що Оликський благочинний С. Жирицький «не приступив ще до облаштування підлеглих йому церков за правилами Грекосхідної нашої Церкви і навіть не оголосив по своєму благочинію даного йому на цей предмет указу» [40]. Тоді ж чиновниками Литовської греко-уніатської консисторії було виявлено, що Єзерський священник І. Гомолицький «відмовився від облаштування у своїй церкві іконостасу під приводом бідності фондуша», хоча насправді його парафія через велику кількість вірян і високий рівень матеріального забезпечення вимагала присутності ще одного клірика [41].

З огляду на ці «місцеві обставини», як їх часто називали в офіційних документах того часу, канцелярія Литовської греко-уніатської консисторії неодноразово надсилали листи цивільному керівництву краю, де висловлювала прохання про дієву допомогу у справі виконання розпоряджень щодо облаштування греко-уніатських церков «за правилами Грекосхідної Церкви». Показовим у цьому контексті є лист єпископа Литовського Семашка до правителя Білостокської області князя Давидова від 14 листопада 1834 р., в якому архієрей, зокрема, зауважував, що у «цій благій справі» цивільний очільник «за своїм впливом на поміщиків і місцеві обставини може зробити для Церкви... значно більше, ніж духовне керівництво при обмежених своїх засобах» [42]. Відтак, процес облаштування

греко-уніатських церков Литовської та Білоруської єпархій відповідно до православних взірців, що супроводжувався виявами непокори з боку вірян-уніатів та їх парафіяльних священників, відбувався за безпосередньої участі цивільних структур регіону та повсякчасного контролю з їхнього боку.

Отже, досягнення повної відповідності елементів культово-обрядової практики Греко-Уніатської Церкви «православному стандарту» стало одним із пріоритетних завдань світської та церковної адміністрації на шляху до завершення її «возз'єднання» з Російською Православною Церквою у 1839 р.

Справа переобладнання уніатських культових споруд «на греко-східний взірець», з огляду на низку чинників, не завжди давала очікувані владою результати. Це було зумовлене не лише її недостатнім фінансовим забезпеченням, але й виявами як пасивного, так і активного протесту мирян проти цього, оскільки під час радикальної нівеляції відмінностей елементів культово-обрядової практики Греко-Уніатської та Російської Православної Церков нищився самотній, виплеканий не одним поколінням, пласт національної культури. «Сліди уніатства» були насправді зримими виявами тих глибинних трансформацій, які відбулися у світоглядних орієнтирах, психології, а також художньо-естетичному просторі автохтонного населення південно-західного регіону Російської імперії. У світських властей і церковних владик, як засвідчують численні документи тієї доби, не виникало думок з приводу того, що ті ікони, сповідальні, монстранції тощо – невід'ємна складова історичної пам'яті народу, важливий компонент його духовної культури, який дозволяє підтримувати неперервність етнічної еволюції, передання її надбань наступним поколінням. І в цьому, зрештою, немає нічого дивного, адже метою великоросійського самодержавства була саме деетнізація населення, тобто сприяння втраті народом його прикметних рис, зокрема рідної мови, традицій і звичаїв у сакральній царині, а відтак із часом й етнічної ідентифікації.

Саме тому процес переобладнання інтер'єрів сакральних об'єктів Греко-Уніатської Церкви, що відбувався у кон-

тексті сформульованого Собором 1834 р. завдання «відновлення чистоти богослужіння» відповідно до православних взірців, і супроводжувався виявами непокори як із боку вірян-уніатів, так і їхніх парафіяльних священиків, проходив за безпосередньої участі цивільних структур регіону та повсякчасного контролю з їхнього боку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- Хіхляч Б. Вплив унійних практик на внутрішнє оздоблення подільських храмів у XVIII столітті / Богдан Хіхляч // Українознавство. – 2015. – № 1 (54). – С. 134-135, 136.
- Записка подробная от 3 октября 1837 г., о состоянии обеих Униатских епархий во всех отношениях // Записки Иосифа, митрополита Литовского (далі – Записки...: В 3 т. – СПб.: Типография Императорской Академии Наук, 1883. – Т. 2. – С. 14.
- Щавельский Г., прот. Последнее воссоединение с православной церковью униатов Белорусской епархии (1833-1839 гг.) / Г. Щавельский. – СПб.: Типография «Сельского вестника», 1910. – С. 119.
- Там само.
- Степовик Д. Иконологія й іконографія / Дмитро Степовик. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. – С. 181-182.
- Там само. – С. 182, 184.
- Высочайше утвержденное положение Комитета Министров «О предоставлении Министру Финансов отпустить на устройство иконостасов, престолов и утвари для Греко-Униатских церквей в казенных селениях, до 300 руб. серебром на каждую церковь» от 5 ноября 1835 г. // ПСЗРИ. Собрание второе: В 55 т. – Т. X: 1835. Отделение второе. – СПб.: В Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1836. – С. 1080.
- В Грекоуниатскую коллегию, от 5 мая 1836 г. за № 431, об устройстве иконостасов вновь в 96 церквях // Записки... – Т. 3. – С. 273.
- В Грекоуниатскую коллегию, от 11 ноября 1836 г. за № 960, с донесением о вновь построенных 50 иконостасах, и что их уже устроено всех 509 // Записки... – Т. 3. – С. 305-306.
- В Грекоуниатскую коллегию, от 5 апреля 1837 г. за № 211, с донесением о сооружении иконостасов еще в четырнадцать церквях Любешовского благочиния // Записки... – Т. 3. – С. 319-320.
- События 1828-1836 гг. // Записки... – Т. 1. – С. 883.
- Записка от 25 октября 1834 г., о состоянии Униатского ведомства // Записки... – Т. 1. – С. 682.
- Там само. – С. 683.
- Копия с донесения в коллегию, от 14 марта 1834 г. за № 94, о приобретении для Жировицкого кафедрального собора церковной утвари на деньги, вырученные от продажи излишнего для него, старого церковного серебра и проч. // Записки... – Т. 1. – С. 726.
- Там само. – С. 726-727.
- Там само. – Т. 1. – С. 97.
- Копия с донесения в коллегию, от 9 октября 1835 за № 678, о мерах, принятых для восстановления по церквам правильного богослужения по Греко-Восточному обряду // Записки... – Т. 1. – С. 738.
- Там само. – С. 739.
- В Грекоуниатскую коллегию, от 19 марта 1836 г. за № 269, о сделанных распоряжениях на счет уничтожения по церквам органов // Записки... – Т. 3. – С. 265.
- Там само. – С. 265-266. Так, зокрема, орган Почаївської Лаври був проданий графині О.В.Браницькій за 2 тис. рублів. Див. докл. про це: Державний архів Тернопільської області. – Ф.258, оп.3, спр.66, арк.2-4.
- Журнал действий во время визитаций 1837 года // Записки... – Т. 2. – С. 43.
- В Грекоуниатскую коллегию, от 25 ноября 1836 г. за № 990, об упразднении органов в 86 церквях // Записки... – Т. 3. – С. 307.
- Записка подробная от 3 октября 1837 г., о состоянии обеих Униатских епархий во всех отношениях // Записки... – Т. 2. – С. 15.
- Литовской консистории, от 23 сентября 1841 г. за № 1539, об отрешении протоиерея Костыцевича от должности Бельского благочинного за оставление по многим церквам органов // Записки... – Т. 3. – С. 601-602.
- Литовской Грекоуниатской консистории, от 8 апреля 1836 г. за № 350, о воспрещении употребления по церквам колокольчиков во время богослужения // Записки... – Т. 3. – С. 269.
- Литовской Грекоуниатской консистории, от 20 мая 1836 г. за № 455, об упразднении амвонов по церквам // Записки... – Т. 3. – С. 278-279.
- Копия с донесения в коллегию, от 25 ноября 1836 г. за № 991, об упразднении по церквам амвонов // Записки... – Т. 1. – С. 740.
- Записка подробная от 3 октября 1837 г., о состоянии обеих Униатских епархий во всех отношениях // Записки... – Т. 2. – С. 15.
- Копия с предложения в Литовскую консисторию, от 27 ноября 1836 г. за № 997, об упразднении по церквам боковых престолов // Записки... – Т. 1. – С. 741.
- Записка подробная от 3 октября 1837 г., о состоянии обеих Униатских епархий во всех отношениях // Записки... – Т. 2. – С. 15.
- Литовской Грекоуниатской консистории, от 22 июня 1836 г. за № 552, о собрании из церквей прежних монстранций и доставлении их в слитках в С.-Петербург для приобретения на вырученные деньги дарохранительниц // Записки... – Т. 3. – С. 281-282.
- Литовской Грекоуниатской консистории, от 25 июля 1836 г. за № 657, о том, как поступать с вытребованными от церквей монстранциями в славке их и доставлении в С.-Петербург, и о переделке ненужного серебра на диски // Записки... – Т. 3. – С. 285.
- Литовской Грекоуниатской консистории, от 11 сентября 1834 г. за № 457, о вызове в Жировицы священников Луцкого деканата Макаревича и Слодкевича, отказавшихся от устройства своих церквей, для испытания // Записки... – Т. 3. – С. 84.
- Министру внутренних дел Д.Н. Блудову (секретно), от 26 октября 1834 г. за № 518, о безчинии, произведенном прихожанами в Ратненской церкви, по влиянию маршала Янишевского // Записки... – Т. 3. – С. 94. Докладно див.: ЦДІА України у Києві. – Ф.442, оп.141, спр.468. – 147 арк.
- Министру внутренних дел Д.Н. Блудову, от 26 июня 1835 г. за № 388 (секретно), с просьбою о возвращении Грекоуниатскому духовенству Боремельской каменной каплицы, завладеваемой Римлянами, и о возмущении прихожан в Боремле, Смордве и Бокуйме, по случаю устройства их церквей // Записки... – Т. 3. – С. 170. Див. докладно про це: ЦДІА України в Києві. – Ф.442, оп.1, спр.1985.
- Там само. – Т. 3. – С. 170.
- Там само. – С. 171.
- Г. обер-прокурору Св. Синода графу Протасову, от 26 июня 1837 г. за № 337, о невозможности возврата Римлянам утвари из присвоенной было ими Боремельской каплицы, поступившей вновь в Грекоуниатское ведомство // Записки... – Т. 3. – С. 326.

39. Там само. – С. 325-326.

40. Литовской Грекоуниатской консистории, от 21 сентября 1835 г. за № 625, об истребовании от Ольковского благочинного Жирицкого объяснения, действительно ли он не приступил к устройству своих церквей по Грековосточному обряду // Записки... – Т. 3. – С. 205-206.

41. Литовской Грекоуниатской консистории, от 26 сентября 1835 г. за № 649, о вызове в Жировицы Езерского священника Иоанна Гомолицкого, отказавшегося уст-

роить в своей церкви иконостас и не повинующегося начальству // Записки... – Т. 3. – С. 208-209.

42. Правительню Белостокской области князю Давыдову, от 14 ноября 1834 г. за № 613, о настоянии со стороны гражданского начальства за успешным устройством иконостасов в церквях Белостокской области, поименованных в приложенном списке // Записки... – Т. 3. – С. 115. Див. також: С. 108-109, 113-114, 114-115.

Шеретюк Руслана *Переобладнання інтер'єрів сакральних об'єктів Греко-Уніатської Церкви напередодні її скасування 1839 р.: чинники, перебіг, наслідки*

Стаття присвячена чинникам, перебігу та наслідкам процесу уніфікації культово-обрядової практики Греко-Уніатської та Російської Православної Церков на Правобережній Україні у 30-ті рр. XIX ст., зокрема переобладнання інтер'єрів уніатських культових споруд відповідно до вимог російського православ'я.

Ключові слова: Правобережна Україна, російський царат, Греко-Уніатська Церква, Російська Православна Церква, храм, інтер'єр

Шеретюк Руслана *Переоборудование интерьеров сакральных объектов Греко-Униатской Церкви накануне ее ликвидации 1839 г.: факторы, ход, последствия*

Статья посвящена факторам, обстоятельствам и последствиям процесса унификации культово-обрядовой практики Греко-Униатской и Российской Православной Церквей на Правобережной Украине в 30-е гг. XIX в., в частности переоборудования интерьеров униатских культовых сооружений в соответствии с требованиями русского православия.

Ключевые слова: Правобережная Украина, русский царизм, Греко-Униатская Церковь, Российская Православная Церковь, храм, интерьер

Sheretyuk Ruslana *Conversion of interiors sacred objects of Greek-Uniate Church on the eve of its abolition 1839: factors, course, effects*

The article is dedicated factors, course and consequences of the process of unification of cult ritual practices Uniate Greek and Russian Orthodox churches on the right bank Ukraine in the 30-ies. XIX century, including refurbishment of interiors Uniate religious buildings in accordance with the requirements of Russian Orthodoxy.

Keywords: Right-Bank Ukraine, Russian Tsarism, Greek Uniate Church, Russian Orthodox Church, church, interior

Рецензенти:

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 08.01.2016 р.